

УДК 81'255:(572.9+61)

ЕТНОСПЕЦИФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ МЕДИЧНИХ ТЕЛЕСЕРІАЛІВ**Поворознюк Р. В.**

У статті досліджуються етноспецифічні аспекти аудіовізуального (АВП) перекладу медичного телесеріалу “Доктор Хаус” українською мовою.

Ключові слова: аудіовізуальний переклад (АВП), етноспецифічні особливості, медичні телесеріали, “Доктор Хаус”.

В статье исследуются этноспецифические аспекты аудиовизуального (АВП) перевода медицинского телесериала “Доктор Хаус” на украинский язык.

Ключевые слова: аудиовизуальный перевод (АВП), этноспецифические особенности, медицинские телесериалы, “Доктор Хаус”.

The article deals with the ethnospecific aspects of audiovisual translation on the material of “House M.D.” medical TV-series.

Key words: audiovisual translation, ethnospecific aspects, medical TV-series, “House M.D.”.

Аудіовізуальний переклад (АВП) є надзвичайно складним різновидом перекладацької діяльності. Так само, як і у випадку з художнім текстом, відбувається перенесення оригінального продукту в інше культурно-історичне середовище. Наше дослідження виконане на матеріалі дубльованих перекладів американського телесеріалу “Доктор Хаус” українською мовою (7-8 сезони), виконаних на замовлення каналу СТБ [4].

Популярність медичних телесеріалів пояснюється тим, що в їх основі лежить концепт із безпосередньою каузацією (здоров'я як універсальна людська цінність), однак проблеми аудіовізуального перекладу цього матеріалу мають виразну етноспецифіку.

Під культурним контекстом оригінального кінопродукту розуміється сукупність інституційних, рольових, ціннісних, когнітивних умов реалізації подій або фактів з одного боку й сукупність виразних засобів, які використовуються людьми в цих обставинах, з іншого [6]. Це означає, що в тексті реалізуються настанови й вимоги до створення мовного продукту, що відповідають умовам появи зазначеного матеріалу.

У телесеріалі, що став об'єктом нашого дослідження, дія відбувається переважним чином у стінах вигаданої лікарні Принстон-Плейнсборо в Нью-Джерсі, науково-дослідницького центру (*Teaching Hospital*), на що вказує зокрема посада очільника – *Dean of Medicine*:

Some VIP visitor. Dean of Medicine from your old hospital (8.2). – Дуже важливий відвідувач. Головний лікар із колишньої лікарні.

Лікарня Принстон-Плейнсборо має розгалужену систему відділень: ортопедичне, амбулаторне (walk-in clinic), відділення травматології, педіатрії, інтенсивної терапії, швидкої допомоги та інші. Трапляються серед підрозділів і такі, назви яких звучать екзотично для українського вуха, або й зовсім відсутні на наших теренах:

Page Dr. Pinto stat to the cath lab (8.2). – Поклич Пінто до рентген-операційної.

You're in the PACU (post-anesthesia care unit. – Примітка наша. Р.П.) (8.11). – Ти після анестезії.

Натомість Грегорі Хаус, чиє ім'я носить телесеріал, має в інституційній ієрархії вищевказаного медичного закладу незалежний статус: він очолює команду діагностів (team of diagnosticians), клінічних ординаторів із дипломами

найпрестижніших університетів. Сам Хаус спеціалізується на нефрології та інфекційних захворюваннях, проте його справжньою пристрастю є диференційна діагностика, тобто встановлення причини виникнення недуги шляхом відсіювання альтернатив:

You skipped over the actual DDX (8.11) – Ви пропустили сам дифдіагноз.

Not caring about Thirteen is not part of the differential for heart arrhythmia (7.2) – На жаль, моя байдужість до Тринадцятої ніяк не стосується аритмії.

Соціокультурний контекст неодмінно позначається на комунікації героїв. Оскільки команду складають лише фахівці найвищого ґатунку, вони спілкуються за допомогою лікарського сленгу, некодифікованого різновиду усно-розмовної мови медперсоналу, основу якої становлять, окрім професіоналізмів, професійні жаргонізми й арготизми [9, с. 96]:

Increase reep (8.2). - Підвищить вентиляцію.

Цікаво, що й у взаємодії зі своїм безпосереднім керівником лікарі не виявляють ознак субординації, коли “нерівна соціально-мовленнєва роль за ситуацією збігається зі структурною нерівністю за діалогічною стратегією” [1, с. 137]. Сам Грегорі Хаус визнає існування такої комунікативної моделі, іменує її *med-speak*:

Yeah. It's med-speak for she's an idiot (8.8). - Так, медично кажучи, вона дурепа.

Ми поділяємо думку А. Гузь про те, що “професійне мовлення доктора Хауса в однойменному американському телевізійному серіалі дещо виходить за рамки загально визнаної культури мовлення медика” [2].

Медичний дискурс телесеріалу “Доктор Хаус” – це складне, багат шарове утворення, в якому перекладач вирізняє лише інституційно-фахові елементи й тим самим знебарвлює оригінал. Натомість в англomовній версії поруч із медичними термінами зустрічаються лексеми, запозичені з дитячого мовлення (*What's the matter, Parks? You got a boo boo? (7.10) – У чому річ, Паркс? Голівонька бо-бо?*), авторські ідіоми, вигадані Хаусом номени на позначення діагностичних прийомів, розмовні вирази й навіть вульгаризми, які залишаються поза увагою глядача через перекладацьку недбалість. Проілюструємо це декількома прикладами:

- терміноелемент + ідіома: *Racing heart: Medical condition. Bleeding heart: Stupid condition (8.3). – Прискорене серце – медичний симптом. Співчутливе – дурості.*

- терміноелемент + сленгізм: *If it was arsenic, they'd be puking and pooping (7.10). – З миш'яком він би блюває і мав пронос.*

- терміноелемент + вигаданий номен: *Not unless you've done your two-year certification in tiburon swab technology (7.2). – Тільки після 2-річної сертифікації за технологією тибуронової проби.*

- терміноелемент + вульгаризм: *Screwed-up blood cells screwed-up the blood vessels, which gave us a screwed-up positive for LAM (7.2). – Спочатку зіпсувалися еритроцити, потім кровonosні судини. І ми отримали хибно позитивний тест на LAM.*

Професіоналізми відрізняються від термінів головним чином тим, що вони обмежені територією та колективом, відрізняються граматичною, лексичною, фонетичною спрощеністю. Їх можна розглядати як частину професійного просторіччя [8, с. 75]. Т. Р. Кияк також стверджує, що професіоналізми та професійні жаргонізми не претендують на точність і однозначність, мають великий рівень образності та емотивно-забарвлене значення [5, с. 3-4]:

She burned through one donor lung. Transplant committee's never gonna give her a second one (7.2). – Одну донорську легеню вона вже “спалила” (легеня відмовила через гостру серповидно-клітинну анемію – Примітка наша. Р.П.). Комітет ніколи не дасть їй другу.

Серед професіоналізмів провідне місце займають іменники й дієслова-аббревіатури, де від повної форми зберігаються лише початкові склади. При цьому в українському тексті ми зазвичай спостерігаємо вживання неаббревіатурного варіанту терміноелемента:

Ortho needed more space (8.2). – *Ортопедам* потрібно було більше місця.
Hemothorax. We need to bronch her now (7.2). – Гемоторакс. Потрібна термінова бронхоскопія.

Особливу групу медичних професіоналізмів, що властиві виключно англомовному дискурсові, становлять змішані аббревіатури, утворені шляхом поєднання частини першого елемента складного терміна й хімічної формули:

Acute etoh ingestion (8.2) – *Гостре алкогольне отруєння (EtOH – скорочення назви “етанол” та формули C₂H₅OH.* – Примітка наша. Р.П.).

ARDS secondary to trauma is our leading hypothesis. FiO₂ is 93% (8.1) – *Припускаємо гострий респіраторний дистрес-синдром унаслідок травми. Кисню подається 93 відсотки (FiO₂ – fraction of inspired oxygen (O₂) – фракція кисню в дихальній суміші – Примітка наша. Р.П.).*

Іноді перекладач не співвідносить аббревіатуру з повною назвою (хоч, на його виправдання, треба вказати, що це трапляється у випадках дуже рідкісних, часто авторських неологізмів) й спотворює зміст оригінального речення:

I'm gonna go give him P.T.U. (Propylthiouracil - Примітка наша. Р.П.) and T.L.C. I have no idea what that second one stands for (8.4). – *Дай йому ПТУ і ТЛЦ. Біс його знає, що таке це друге.*

T.L.C. – аббревіатура, що приховує словосполучення *Tender Loving Care* (багато ніжної турботи). Безсердечний Хаус стверджує, що не розуміє його значення, а от перекладач, судячи із запропонованого відповідника, не перестрашувався, подивившись скорочення в словнику.

Аудіовізуальний переклад (АВП) – це перекладацька діяльність, яка характеризується взаємодією тексту (усного чи письмового) зі звуком та зображенням. АВП має ряд умовностей. У випадку дублювання ключовим моментом є синхронізація тексту з рухами губ, при субтитруванні – часові та просторові обмеження [10, с. 163].

На практиці це виявляється в тому, що серед перекладацьких трансформацій домінують заміни й вилучення, покликані підігнати довжину реплік цільовою мовою до оригінальних ціною інформаційних втрат:

Well, there's no discoid or malar rash on his face (8.1). - *На обличчі ніякого висипу немає.*

Systemic sclerosis can cause lower extremity ulcers (8.8). - *Системна склеродермія могла викликати виразки.*

Мірилом професійності перекладача є розсудливе застосування принципу творчої свободи. Особлива природа АВП передбачає неминучість втрат змістових елементів [3, с. 157], проте володіючи достатнім об'ємом фахових знань, перекладач може обґрунтувати доцільність своїх рішень. Натомість випущення істотних деталей на тлі збереження менш істотних є виявом недостатньої обізнаності:

Early onset familial Alzheimer's (8.9). – *Успадкована хвороба Альцгеймера.*

З наведеного прикладу ми бачимо, що прагнучи скоротити репліку українською, перекладач вилучає важливу інформацію про ранній вияв хвороби Альцгеймера, однак чомусь зберігає кваліфікатор “успадкована”, хоча хвороба Альцгеймера, як будь-яка генетична недуга, є спадковою.

Аналіз лексичного матеріалу показав етноспецифічні особливості оригіналу й перекладу на рівні усічених реплік, що мають характер лікарських розпоряджень. Безпосередність каузації медичного дискурсу пояснюється зокрема тим, що медперсонал змушений приймати життєво важливі рішення в максимально короткий термін, а отже їх спілкування в кризових ситуаціях перетворюється на обмін командами. При цьому в оригінальному тексті такі репліки формуються навколо ядра-дієслова, а в перекладі – іменника:

Shoot the dye (8.11). - *Барвенник!*

Retest to confirm (7.3). - *Аналізу для підтвердження.*

Одна з таких команд “*Clear*” (8.9) набула в англомовній термінології інтенсивної терапії характеру ідіоми. McGraw-Hill Concise Dictionary of Modern Medicine вказує, що дієслово “*to clear*” у наказовій формі вживається в ситуаціях “синього коду” (тобто при зупинках серця), коли лікар віддає наказ запустити

дефібрилятор [11, с.144]. В українській відповідником даної команди служить “Розряд”.

На думку Розумеско Н. В., дублювання піддає текст оригіналу найбільшим модифікаціям і таким чином робить його більш зрозумілим для аудиторії завдяки доместикації. У результаті доместикації всі іноземні елементи асимілюються домінуючою культурою мови перекладу, таким чином позбавляючи аудиторію визначальних характеристик, притаманних культурі оригіналу [7, с. 120-121]:

Turns out your blood was getting thick and syrupe. Now, usually with hyperviscosity syndrome, it's caused by an elevated blood count or protein count. Yours eluded us 'cause it was caused by antibodies from your rheumatoid arthritis. Now that they're being filtered out, the blood would be... a little less duck sauce and a little more soy sauce (8.4).

Виявляється, ваша кров ставала густою й тягучою. Зазвичай синдром гіперв'язкості спричинений підвищеною кількістю клітин крові чи протеїнів. Ви надурили нас. Бо у вас він спричинений антитілами від ревматоїдного артриту. Тепер, коли вони відфільтровані, ваша кров буде менш схожа на кетчуп і більше -на соевий соус.

Як бачимо з наведеного вище прикладу, перекладач вирішив не переносити в цільовий текст оригінальне порівняння крові пацієнта з густим сиропом, а кисло-солодкий “сливовий соус”, типовий для китайської кухні, замінив більш близьким для української аудиторії “кетчупом”.

Як будь-який зразок фахового дискурсу, телесеріал “Доктор Хаус” перенасичений спеціальною термінологією. Класифікуючи її, ми вирізняємо грекоримські запозичення та конверсиви, які переважним чином відтворюються за допомогою транскрипції/транслітерації, та медичні епоніми.

З перекладознавчої точки зору, відтворення греко-латинських запозичень набувають таких форм:

- заміна запозиченого терміноелемента у оригінальному тексті питомим елементом у тексті перекладу: *Get him adenosine, stat (8.3). – Дайте йому аденозин. Швидко!*

Their son has CMD. As it is, he's gonna die of respiratory failure by 25 (7.2). – В їх сина вроджена м'язова дистрофія. Він і так помре від задухи до 25 років.

- заміна питомого елемента у оригінальному тексті греко-латинським запозиченням: *Start him on blood thinners (8.1). – Дай йому антикоагулянти.*

Fresh plasma will replace the damaged red blood cells that are clogging his kidneys(8.9). – Свіжа плазма замінить пошкоджені тромбоцити, які забивають його нирки.

- заміна запозиченого терміноелемента у оригінальному тексті іншим запозиченням: *My mom, she died four months ago. Non-Hodgkin's lymphoma (8.4). – Моя матір померла чотири місяці тому. Гранульома.*

What about squamous cell carcinoma?(8.8) – Як щодо епідермоїдної карциноми?

Як стверджує Ткач А. В., “до епонімічних назв звертаються, коли не вдається знайти відповідний термін, який би точно відтворював ознаку складного явища або стисло та лаконічно позначав його за допомогою одного-двох слів. Крім того, опис симптомів і синдромів, різних методів лікування іноді випереджає їх правильне наукове тлумачення” [9, с. 17]. Наші спостереження вказують на те, що в англійському медичному дискурсі терміни загального значення (на кшталт “хвороба”, “синдром” тощо) нерідко вилучаються з міркувань економії часу, поступаючись місцем імені автора в родовому відмінку. Натомість в українському тексті перекладачеві доводиться заповнювати прогалини:

What about Whipple's? (8.3) – Може, хвороба Віппла?

Put her in Trendelenburg (7.2). – Клади її в позицію Тренделенбурга.

Натомість вживання епоніму в його скороченій формі є ознакою усно-розмовного варіанта україномовного медичного дискурсу:

Wegener's can be brought on by exposure to heavy metals (7.10). – Вегенер стартує від важких металів.

Повний або частковий незбіг референтів у англомовній та україномовній культурах (відсутність певних діагнозів, міжмовна та міждисциплінарна омонімія) та брак фонових знань перекладача призводить до смислових втрат на рівні ідентифікації ситуації (за В. Н. Комісаровим) та зводить нанівець спроби досягнення еквівалентності на більш високих рівнях:

- неточність формулювання, спричинена рідкісним характером діагнозу:

LCDD (Light-chain deposition disease – Примітка наша. Р.П.) мав би перекладатися українською мовою “накопичення легких імуноглобулінів (білків Бенс-Джонса)”, проте україномовний перекладач пропонує в якості відповідника абревіатуру *ХНЛЛ*, що швидше за все має розшифровуватись як “хронічне накопичення легких лейкоцитів”. У будь-якому разі усталеної версії назви даного захворювання українською або російською мовами в доступних нам довідкових джерелах ми не знайшли.

- неточність формулювання, спричинена міжмовною омонімією:

Angina's back (8.2). – *Ангіна повернулася* (правильно “*стенокардія*” – *Примітка наша. Р.П.*).

У телесеріалі широко цитуються назви рецептурних та безрецептурних засобів, відсутніх у країні цільової мови або представлених у вигляді “дженериків” та аналогів із відмінними назвами. У такому разі перекладач послуговується функціональними відповідниками назв, виходячи перш за все із необхідності окреслити їх дію, що спричинює призначення:

300 milligrams amiodarone (8.9). – *300 міліграмів кордарону.*

Several meds could cause those symptoms. Tricyclic antidepressants, Ritalin (7.10). - *Психоз спричиняють деякі ліки. Антидепресанти, риталін.*

Дія телесеріалу відбувається переважно в лікарні й так чи інакше зачіпає аспекти діяльності американської медичної установи, які видаються чужими й незрозумілими українській аудиторії (функціональні підрозділи, документація, що заводиться на хворого, різновиди страхування тощо):

Code grey! (8.11)– Надзвичайна ситуація!

Hospital rebate. You might wanna... put it towards couples therapy (7.2). – *Повернення за переплати. Витратьте їх на сімейну психотерапію.*

Етноспецифічні особливості спілкування “лікар-пацієнт” можуть викликати в україномовного глядача психологічний дискомфорт, оскільки в США медперсонал відкрито обговорює песимістичні прогнози, остаточну тривалість життя тяжко- або термінально хворих із ними самими та їх близькими. З іншого боку, англомовні культури не плекають у хворих та інвалідів відчуття безпомічності та залежності від інших, сприймаючи їх як повноцінних членів суспільства, що й відображається в підборі лексичних засобів:

Patient's brother has severe, congenital muscular dystrophy. Life expectancy of about 25 (7.2). – *У брата пацієнтки складна вроджена м'язова дистрофія. Середня тривалість життя - 25 років.*

Телесеріал “Доктор Хаус” прославився не в останню чергу завдяки метким та іронічним коментарям головного героя, а отже жарти на медичну тему ставлять перед україномовним перекладачем завдання відтворення гумору, який завжди має виразний етноспецифічний колорит та ще й ускладнений різноманітними фаховими включеннями. Тому переклад гри слів, двозначностей, іронії та сарказму набуває додаткового фахового забарвлення:

Taking my Vic-amins. – Приймаю вікоміни.

Those are Vicodin? (8.11) – Це вікодин?

Окремий прагматичний аспект перекладу медичних телесеріалів пов'язаний із очікуваннями аудиторії-реципієнта. Глядачам подобається ілюзія, що навіть не маючи спеціальних знань, вони нібито стають учасниками надзвичайно складної та вузькоспеціальної фахової комунікації. Таким чином перед україномовним перекладачем стоїть подвійне завдання: не піддатися спокусі занадто спростити свій мовленнєвий твір цільовою мовою, вдавшись до тлумачень або вживання народно-побутової термінології, та забезпечити реципієнтам необхідний рівень проникнення в медичну проблематику, щоб вони могли слідкувати за розгортанням подій у телесеріалі з таким самим інтересом, як і англомовна аудиторія.

Література

1. Винокур Т. Г. Говорящий и слушающий. Варианты поведения / Татьяна Григорьевна Винокур. – М.: ЛКИ, 2007. – 178 с.
2. Гузь А. Відтворення професійного мовлення доктора Хауса в українському дубляжі / Анжела Гузь. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/9117/1/Відтворення%2Впрофесійного%2Вмовлення%2Вдоктора%2ВХауса%2Вв%2Вукраїнському%2Вдубляжі.Pdf>.
3. Денисова Г. Чужой среди своих: к вопросу о переводе художественных фильмов и их восприятии в рамках иноязычного культурного пространства / Г. Денисова // Университетское переводоведение. – СПб, 2006. – Вып. 7. – С. 155 – 160.
4. Доктор Хаус (House M.D.) [Електронний ресурс] – Переклад телеканалу СТБ – Режим доступу (український дубляж): http://uaonlinefilms.com/publ/seriali_onlajn/komediji/doktor_khaus_1_2_3_4_5_6_7_sezon_house_m_d_season_1_2_3_4_5_6_7_2004_2010_ukrajinskoju_onlajn/37-1-0-1216.
5. Кияк Т. Р. Вузькогалузеві терміни як основа формування та квазіреферування фахових текстів / Тарас Романович Кияк // Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. Серія: “Проблеми української термінології”. – 2008. – №620. – С. 3-5.
6. Кравець Л. Соціальні та культурні аспекти перекладу серіалів з англійської мови на українську. [Електронний ресурс] / Л. Кравець, Н. В. Таценко – Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/26165/1/Kravec.pdf>.
7. Розумєєнко Н. В. Різновиди аудіовізуального перекладу (на матеріалі іспанської та української мов) [Електронний ресурс] / Н. В. Розумєєнко // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. – Розділ IV. Перекладознавство. – № 3. – 2007. – С.119-123. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvvnv/filolog/2007_3/4/7.pdf.
8. Сизонов Д. Ю. Лінгвопрагматичний потенціал української медичної термінології у ЗМІ: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Дмитро Юрійович Сизонов ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2012. – 168 с.
9. Ткач А. В. Словотвірна ідентичність / варіативність української медичної термінології: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Алла Василівна Ткач ; Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. І. Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2009. – 219 с.
10. Gottlieb H. Subtitling – a new university discipline // Teaching Translation and Interpreting / C. Dollerup et al (eds). – Amsterdam: John Benjamins, 1992. – P. 161–170.
11. Segen J. C. Concise Dictionary of Modern Medicine / Joseph C. Segen. – NY, Chicago etc.: McGraw-Hill Medical, 2005. – 1300 pp.